

Kriminalpolitik som biopolitik:

Fra racehygiejne til kriminalprævention

Af Christian Borch

Biopolitik – reguleringen af livet og det levende – har både historisk og aktuelt indgået som en central del af bestræbelsen på at bekæmpe kriminalitet. I det tidlige 20. århundredes racehygiejniske kriminalpolitik handlede det om at sikre, at individer, som var arveligt belastede med dispositioner for kriminalitet, skulle forhindres i at forplante sig. Men biopolitikken viser sig også i vor tids kriminalprævention. Her er formålet, at alle dele af vores liv – vore bevægelser, boligforhold, fritid, sundhed etc. – skal reguleres, da dette hævdes at forebygge kriminel aktivitet. Denne principielt altomfattende bestræbelse rummer totalitære træk.

I

Da den italienske filosof Giorgio Agamben aflyste sin rejse til New York, hvor han i marts 2004 skulle have holdt en række forelæsninger, skete det med henvisning til, at han ikke ville underkaste sig den biopolitiske kontrol, som i sikkerhedens navn var blevet indført ved indrejse til USA (Agamben 2004). Agambens bekymring var, at den nye registrering af indrejsende – og hertil hørende digitale arkivering af deres fingeraftryk – markerede (endnu) et skridt på vejen mod at gøre ”kroppens biologiske liv” til omdrejningspunkt for en præventiv bestræbelse, hvor det ikke længere handler om at forebygge konkrete mistænkte handlinger, men hvor ”mennesket som sådant ... er blevet det mistænkelige individ par excellence” (Agamben 2004: 3). Agambens afvisning af den, med hans egne ord, biopolitiske tatovering var rettet mod specifikke amerikanske tiltag. Det må dog ikke forlede til at tro, at fænomenet er reserveret USA, om end det måske nok viser sig tydeligst dér på grund af kampen mod terror. Ser man på det mere generelle kriminalitetsproblem, viser det sig således, at vi også herhjemme har en lang tradition for at regulere potentielle trusler gennem kroppen. I denne artikel vil jeg kaste et blik på både historiske og aktuelle forsøg på at gøre kriminalpolitikken til et biopolitisk projekt.¹⁾ Indledningsvis vil jeg meget kort præsentere selve begrebet om biopolitik, sådan som det er formuleret af den franske idéhistoriker Michel Foucault, hvis værk Agamben knytter an til. Dernæst handler det om kriminalpolitikens biopolitiske ansigt i Danmark i det 20. århundrede, analyseret ud fra to af de mest fremtrædende strategier, racehygiejnen i første halvdel af århundredet og kriminalpræventionen siden 1970’erne. Som det skal vises, minder de to programmer ikke alene om hinanden i kraft af deres biopolitiske fokus. De rummer også begge totalitære aspekter.

Foucault indfører begrebet biopolitik til at beskrive en bevægelse i rationaliseringen af magtudøvelsen, som begynder i det 18. århundrede. Modsat andre magtdispositiver, der som eksempelvis disciplinen tilstræber en korrektion af det enkelte individ, retter biopolitikken sig mod befolkningen og dennes velbefindende. Men i lighed med disciplinen er der ifølge Foucault tale om en produktiv magtform, som i modsætning til det, han betegner suverænitetsdiskursen, foreskriver en dyrkelse og støtte af bestemte former for adfærd. Eller rettere: Disciplinen og biopolitikken gør livet og det levende til omdrejningspunkt for magtudøvelsen. De er udtryk for en ”magt, som positivt udøves på livet, som sætter sig for at styre det, forøge det, mangfoldiggøre det og foretage præcis kontrol og samlet regulering af det” – der er altså tale om ”en magt, hvis vigtigste funktion ... ikke er at udslukke, men fuldstændig at gennemtrænge livet” (Foucault 1994: 141, 144). Det er denne dyrkelse af livet og det levende – der i biopolitikken ses i fokuseringen på forplantning, fertilitet, helbred mv. – som kan genfindes i dansk kriminalpolitik.

II

Ifølge en af de væsentligste teoretiske strømninger i begyndelsen af det 20. århundrede var kriminalitetsproblemet intimt forbundet med spørgsmålet om degenererede individer. Degenerationstanken var ikke mindst slået igennem kriminologisk med italieneren Cesare Lombrosos teori om den fødte kriminelle, hvor individets biologiske konstitution hævdedes at disponere for kriminel adfærd. Lombrosos teser blev hurtigt udfordret og kritiseret, men flere af hans centrale idéer vandt ikke desto mindre stor tilslutning, både internationalt og herhjemme. Blandt de danske fortalere for et degenerationsteoretisk blik på kriminalitet var professor, dr.med. August Wimmer, som i 1920 indtrådte i bestyrelsen for den meget betydningsfulde Dansk Kriminalistforening. Af særlig interesse for Wimmer var de degenererede børn, for skulle degenerations- og dermed kriminalitetsproblemet for alvor løses, måtte man gribe ind, så snart degenerationen kunne identificeres.

Wimmer hævdede ikke, at hele baggrunden for eller årsagen til kriminalitet kunne til-

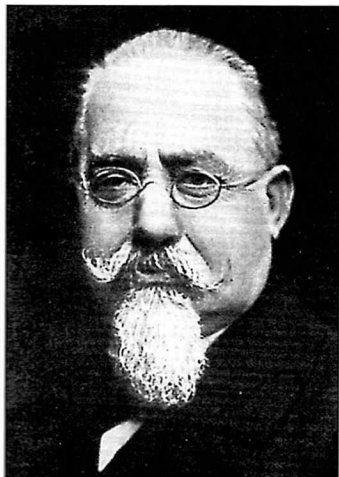
skrives degeneration. Han anerkendte fx, at sociale faktorer kunne spille en rolle for kriminalitetens omfang. Alligevel hed det, at

Selv om den sjælelige Udartning [dvs. degeneration, CB] langt fra har *hele* Ansvaret for den stadig voxende Hær af Børneforbrydere, selv om maaske sociale Forhold af forskelligste Art spiller Hovedrollen, saa er det dog sikkert nok, at de sjælelig degenererede Børn og halvvoxne Individer leverer et meget stort Antal Rekrutter til Forbryderhæren. (Wimmer 1909: 142).

I nærværende sammenhæng er det ikke så meget hans grundlæggende analyser som hans anbefalinger til kriminalitetsproblemet's løsning, der påkalder sig interesse. Han opstillede således en række forskrifter, hvis realisering mentes at bidrage til bekæmpelsen af den kriminalitetsgenererende børnedegeneration. Wimmer foreslog såvel reaktivt-behandlende som proaktive foranstaltninger, hvoraf især sidstnævnte skiller sig ud. Fx udelukkede han ikke, at det kunne være nødvendigt at forbyde ægteskab mellem alkoholiserede eller sjæleligt abnorme personer, hvis afkom med stor sandsynlighed ville bære degenerationens træk. "Uden Tvivl kan Hensynet til Individets personlige Frihed [til at sætte børn i verden, CB] drives for vidt", som det hed (Wimmer 1909: 249). Alkoholikere skulle derfor gennemgå et succesfuldt afvænningsforløb, før de kunne indgå ægteskab. Som et andet kriminalitetsbekæmpende forslag fremhævede han kastration af kriminelle, alkoholikere mv. Også her handlede det om at erstatte kriminalpolitiske reaktioner (straf etc.) med et profylaktisk program, hvor idéen var at sætte en stopper for degenerationen – og dermed kriminaliteten – ved helt at forhindre forplantning. Det drejede sig med andre ord om en yderst radikal biopolitisk regulering, som sigtede på at rendyrke populationen ved at udrydde de interne farer. Wimmer var opmærksom på, at forslaget om kastration ville kunne møde modstand, men fastholdt at "det ved nøjere Eftertanke ikke er saa raat eller inhumant, som det maaske strax kan synes" (Wimmer 1909: 250).

Sammenkædningen af arvelighedslære

og racehygiejniske bestræbelser, herunder kastration af angiveligt samfundsfarlige individer, skulle vise sig at blive en af de mest prominente kriminalpolitiske strømninger i Danmark i begyndelsen af det 20. århundrede, såvel teoretisk som i praksis.²⁾ Til de teoretiske bidrag hører Viktor Bruuns *Forbrydelse og Samfund. Social Sundhedspleje i Videnskab og Praksis* (1915), der, som det fremgår af titlen, sammenkædede kriminalitetsproblemet med samfundets sundhed. Bruun forfægtede det (i egne øjne humane) racehygiejniske princip, at de personer, som i legemlig eller åndelig henseende var "svagt udrustede", skulle støttes så meget som muligt. Blot måtte dette ske på betingelse af, at de ikke formerede sig og derved videregav deres dårlige arvemateriale (Bruun 1915: 39-40). Generelt fordrede han, at man skulle gøre "Formeringsspørgsmaalet til Kernepunktet i Racekulturen og Kriminalpolitikken" (Bruun 1915: 43). Bruuns tanker blev taget op i K. K. Steinckes værk om *Fremtidens Forsørgelsesvæsen* (1920). Her argumenterede Steincke for, at en samlet løsning af de sociale problemer krævede andet og mere end en forbedring af de sociale forhold – også racehygiejniske foranstaltninger måtte inkluderes (Steincke 1920: 240; i øvrigt med en lovprisning af Lombroso). Steincke (1920: 242) tilsluttede sig eksplicit Viktor Bruuns argument om det humane i at tilvejebringe de bedst mulige livsbetingelser for samfundets mest arveligt belastede mod på den anden side at forhindre deres forplantning. Han fremhævede i den forbindelse mulighederne for ægteskabskontrol og sterilisation af kriminelle, hvis defekt ellers kunne gå i arv til kommende generationer. I sin diskussion af racehygiejnens muligheder kom han desuden ind på bl.a. indespærring på livstid – "det virksomste Middel til at beskytte Samfundet og de fremtidige Slægter" (Steincke 1920: 248) – men afviste denne løsning med henvisning til, at den var for omkostningskrævende. Racehygiejnen havde klare økonomiske fortrin. Selv om der både hos Steincke og andre anførtes visse forbehold over for eugeniske tiltag, gennemførtes flere af de nævnte forslag. Første skud

Cesare Lombroso (1835-1909)

K.K. Steincke (1880-1963)

Den italienske kriminolog Cesare Lombroso (1835-1909) havde en teori om "den fødte kriminelle", hvor bestemte individers biologiske konstitution hævdedes at disponere for kriminel adfærd. Forebyggelse af kriminalitet tog i denne optik form af indespærring – en dyr og totaltær foranstaltning for samfundet, da indespærringen i princippet skulle være på livstid.

Et rationelt alternativ til indespærring udgjordes af eugenik og sterilisation/kastration, der udover at ramme den enkelte forbryder rakte udover det enkelte individ og sigtede på racen og de kommende generationer af "undermålere" (fravalg af individer som kriminalprævention).

Lombrosos teser blev trods megen kritik udbredt verden over. I Danmark var ikke mindst K.K. Steincke påvirket af Lombroso og havde bl.a. et kapitel om "Raceforbedring" i hovedværket "Fremtidens Forsørgelsesvæsen" fra 1920.

En af de danske konsekvenser af Lombroso-Steincke figuren blev Livø-anstalten for kriminelle åndssvage mænd. Her var der tale om en blanding af deportering og kastration af mænd som vist på billedet fra Livø i 1934. (fra Birgit Kirkebæk: Defekt & Deporteret – Livø-anstalten 1911-1961).

på stammen var *Lov om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning* fra 1922, som sigtede på at regulere sindsyges og i højere grad åndssvages muligheder for at indgå ægteskab (Lov nr. 276 af 30. juni 1922; jf. også Koch 1996).

Det centrale ved det eugenisk-degenerationsteoretiske perspektiv er, at de forskellige anbefalinger gør livet til omdrejningspunkt for den kriminalitetsbekæmpende indsats. De biopolitiske foranstaltninger hævdes her at skulle antage en form, hvor selv yderst indgribende kriminalpolitiske tiltag om de mest intime biologiske forhold helt naturligt udkastes i samfundsbeskyttelsens navn. Det fremstilles med andre ord som legitimt at regulere borgernes forplantning, hvis der kan ventes en kriminalitetsreducerende effekt af indsatsen. Lige så afgørende er det dog, at denne strategi til sikring af befolkningens (langsigtede) velbefindende kombineres med den magtform, som både disciplinen og biopolitikken historisk set erstattede eller supplerede: den suveræne magtudøvelse, som med Foucaults ord håndhævede en ret til at "lade dø eller holde i live" (Foucault 1994: 142). Med degenerationslærens indtog i kriminalpolitikken banes vejen dermed for en indoptagelse af suverænitets magtform i den biopolitiske regulering, nemlig i form af en særlig biopolitisk *statsracisme* (jf. Foucault 2003: 82, 239 ff.). Racismen inddeler befolkningen i racer og udpeger den eller de grupper, som konstituerer en trussel mod den eller de øvrige racer. Eftersom der er tale om et biologisk forhold, afhænger sidstnævntes overlevelse ikke af en politisk kamp mod politiske modstandere, men af udslættelsen af den biologiske fare og af forbedringen af egen race (Foucault 2003: 256). Denne racisme bliver statsracistisk i det øjeblik, hvor racens beskyttelse falder sammen med statens og samfundets beskyttelse, og hvor den biologiske kamp gøres til omdrejningspunkt for det politiske system.

For at sammenfatte: Man er i begyndelsen af det 20. århundrede vidne til anbefaling og udmøntning af en biopolitisk kriminalpolitik. Denne søger ikke alene at håndtere kriminalitetsproblemet gennem regulering af befolkningens liv, men lege-

res desuden med en suveræn magtform, hvor sværdet svinges over de arveligt belastede individer, som menes at besidde dispositioner, der kunne udvikle sig i kriminel retning. Den statsracistiske indsats udviser totalitære træk derved, at den tilstræber en homogenitet, en enhed, i det biologiske, hvor individer der ikke falder inden for den normale, sunde og rene race søges udrenset gennem indgreb i deres muligheder for forplantning. Kriminalpolitikken viser sig med andre ord som en biologisk identitetspolitik.

III

Ikke mindst med Lene Kochs arbejder er der de senere år blevet kastet lys over de biopolitiske foranstaltninger i begyndelsen af det 20. århundrede. Mere overraskende forekommer måske, at man også aktuelt kan iagttage biopolitiske tiltag, hvis indgribende karakter ikke står tilbage for den statsracistiske bevægelse, men som i kriminalitetsbekæmpelsens navn tilsigter en gennemgående regulering af alle livsforhold. Her tænker jeg på de forslag og programmer, som Det Kriminalpræventive Råd har formuleret siden sin oprettelse i 1971. Idéen med at sætte fokus på kriminalprævention opstod i forlængelse af den kritik, der i løbet af 1960'erne ramte den dengang fremherskende behandlingstanke, som bl.a. blev anklaget for ikke at have positive effekter på de behandlede tilbagefaldsrater. Hertil kom, at de officielle kriminalitetsstatistikker viste kraftige stigninger i den registrerede kriminalitet. Fx steg det samlede antal anmeldelser for straffelovsovertrædelser fra 126.367 i 1960 til 260.072 i 1970. I denne situation fordredes en helt ny tilgang til kriminalitetsspørgsmålet, hvor kriminalprævention blev præsenteret som en mulig løsning.

Det Kriminalpræventive Råd fik til formål "inden for gældende lovgivning at virke for forebyggelse af kriminalitet ved gennemførelse af sikkerhedsfremmende foranstaltninger, ved oplysningsvirksomhed eller på anden formålstjenlig måde" (Det Kriminalpræventive Råd 1992: 3). Fra begyndelsen blev rådets indsats koordineret af en række arbejdsgrupper, først syv, og fra midten af 1980'erne fem: SSP-udval-

get, Udvalget for Kriminalpræventiv Orientering (tidligere kaldet Undervisningsudvalget), Det Kriminalpræventive Miljøplanlægningsudvalg, Udvalget for Taktisk kriminalpræventiv Rådgivning og Det Tekniske Sikringsudvalg. Alene titlerne på udvalgene antyder, at der arbejdes med en ganske vidtfavnende tilgang til kriminalitetsproblemet, hvilket vil blive understreget i det følgende, hvor jeg vil give eksempler på rådets femstrengede indsats.

Den første af indsatserne, den såkaldt kriminalpræventive orientering, var fra starten tænkt som et tiltag over for særligt børn og unge. Omdrejningspunktet var og er her oplysning og undervisning i folkeskolen, ungdomsskoler, fritidsklubber mv. Gennem koordineret oplysning skal personer inden for politiet, skole- og socialområdet påvirke børn og unge til ikke at løse problemer gennem kriminell adfærd. Som led i denne bestræbelse påbegyndte Det Kriminalpræventive Råd i 1984 "udarbejdelsen af en model for en direkte undervisningsvejledning for et kontinuerligt kriminalpræventivt arbejde i folkeskolen fra børnehaveklassen til 10. klasse" (Det Kriminalpræventive Råd 1992, bilag 3: 13). Dette manifesterede sig i støtte til såkaldte idémapper, der var opdelt efter klassetrin, og som tjente til "inspiration for en fortsat udvikling af de[t] kriminalpræventive arbejde med skolen som krumtap" (Det Kriminalpræventive Råd 1991a:i).

I det inspirationsmateriale, der var beregnet for børn i børnehaveklassen til og med 2. klasse, var "Regler" omdrejningspunktet. Idémappen anbefalede bl.a. dukkespil, hvor en betjentdukke skulle spørge til elevernes evt. "uarterige" adfærd (Det Kriminalpræventive Råd 1991a: 7). I materialet for 3.-5. klassetrin – med temaet "Dit og mit" – blev der bl.a. lanceret et Matador-lignende spil om "asocial adfærd i byen", indeholdende spilleplade og såkaldte "chance- og risikokort", som kunne spilles på klassen og efterfølgende diskuteres. Chance- og risikokortene (som skulle trækkes, hvis en spiller landede på et sort felt) har fx følgende ordlyd: "Din højre side-mand har begået hærværk på træerne i parken. Han skal vente en omgang", "To

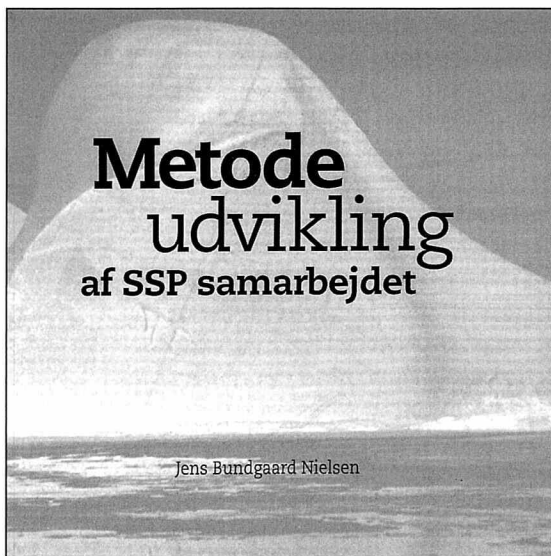
drenge står henne på biblioteket og river et lånekort itu. Du får synderne til at melde sig til bibliotekaren. Ryk 1 felt frem" og "Flere af cyklerne har i dag fået ledningerne skåret over. Du har hørt, hvem der har været med til det. Du fortæller det til klasselæreren. Du får 3 mønter" (Det Kriminalpræventive Råd 1991b: 83).

Det centrale ved den kriminalpræventive orientering er, at det tilskrives afgørende kriminalpræventiv betydning, at skolebørn oplever dukkespil mv. om kriminalitetsrelaterede emner, og at folkeskolen i det hele taget opløftes til "krumtap" i det kriminalpræventive arbejde. Idémappernes forslag til diskussioner, spil etc. om emner, der ikke direkte relaterer sig til kriminalitet, men derimod angår "asocial" eller afvigende adfærd generelt, viser desuden, at den kriminalpræventive indsats i sit indhold gives en meget bred karakter. Der lægges således megen vægt på fælles regler og på bekendelse. Endvidere er det værd at bemærke, at den kriminalpræventive indsats her iklædes legens form: Legen, som ellers er kendetegnet ved ikke at have anden hensigt eller andet formål end legen selv, gøres til instrument i en handlingsregulerende bestræbelse.

I en anden udvidelse af det kriminalpræventive indsatsfelt – sammenkædningen af almen sundhedsfremme og kriminalprævention – ser man en moderne variant af Viktor Bruuns udgangspunkt. Ikke nok med at forebyggelsestanken som sådan udspringer af medicinen (Schmidt/Kristensen 1988). Siden WHO i 1984 lancerede sit program om "sundhed for alle i år 2000", har Det Kriminalpræventive Råd opereret med en bredt anlagt plan for kriminalprævention i skolen:

Forebyggelse af kriminalitet kan ikke adskilles fra det alment sundhedsfremmende arbejde i skolen. På begge områder drejer det sig om at hjælpe børn og unge til at vælge en livsstil, der er hensigtsmæssig – først og fremmest for dem selv, men også for deres omgivelser. (www.crimprev.dk /04b_u/42a.html)

Rådet udviklede tilmed en omfattende plan om "et godt liv", som "var inspireret af WHO's sundhedsdefinition, hvor et indi-

Siden 1970'erne har forståelsen af farlighed undergået en transformation, idet risikoopfattelsen er blevet løsrevet fra den individbundne farlighed. I en moderne kriminalpræventiv optik kan snart sagt ethvert aspekt af livets situationer vurderes som potentielt risikabelt, som noget der kan føre til kriminalitet, misbrug etc., hvis der ikke gribes ind i tide. Når der sættes forebyggende ind overfor i princippet alt og alle, rummer dette på en ny måde sammenlignelige totalitære potentialer sammenlignet med Lombrósos tid.

Da SSP-Samrådet i 2000 udgav den store bog om "Metodeudvikling af SSP-samarbejdet", var det med et isbjerg som illustration på bogomslaget. Som bekendt er den største del af et isbjerg skjult under havets overflade – nogle siger, at det kun er 1/10 der er synlig. Hensigten med illustrationen er tydeligvis at fortælle, at det er kriminalpræventionens opgave at beskæftige sig med de usynlige 9/10 af isbjerget. Anskuet biopolitisk åbner en sådan tankegang op for en total(itær) adgang til alle dele af vores liv.

vid, der lever op til WHO's karakteristik, næppe bliver kriminelt. Det var derfor målet med denne handleplan at tilvejebringe en situation for eleverne, som fremmede deres medansvar, medbestemmelse og positive identitetsudvikling" (Det Kriminalpræventive Råd 1992, bilag 4: 7; jf. også Christensen 1989). Skiftet fra den sunde livsstil til det gode liv markerer en næsten umærkelig sammenkædning af det sunde og det moralske.

IV

Fokuseringen på det gode liv og på relationen mellem sundhedsfremme og kriminalitetsforebyggelse viser, at grænserne for kriminalpræventionen tendentielt ophæves i Det Kriminalpræventive Råds tilgang og anbefalinger. Men allerede før WHO's program blev lanceret, mere præcist i midten af 1970'erne, fostredes idéen om en indsats mod børne- og ungdomskriminalitet, hvor kræfterne skulle koordineres på tværs af faggrænser: det treleddede samarbejde mellem social- og sundhedsforvaltningen, skole- og fritidsforvaltningen og politiet. Dette SSP-samarbejde blev funderet på et ønske om at forebygge børn og unges kriminalitet ud fra en "helhedsforståelse" (se fx Det Kriminalpræventive Råd 1988: 1, 5, 10).

Det Kriminalpræventive Råd (1988: 5) anførte tre hovedopgaver for SSP-samarbejdet. Den første opgave var "at skabe et samordnet forebyggelsessystem, der også forebygger kriminel adfærd". Afgørende her er ikke kun det samordnede element, at indsatsen altså skal koordineres. Lige så vigtigt er ordet "også". SSP-samarbejdet var således ikke udelukkende rettet mod kriminalprævention i snæver forstand, men skulle tillige have øje for "ikke straf-sanktionerede forhold (mobning og anden afvigende adfærd)", kort sagt det, der betegnedes som "faresignaler" (Det Kriminalpræventive Råd 1992: 38, 21). På denne vis udvidedes det område, der ud fra en kriminalpræventiv betragtning kunne interveneres i, betragteligt. Dette blev understreget af de to øvrige hovedopgaver, SSP-samarbejdet blev tilskrevet, nemlig

- at forme et system, der kan opfange faresignaler tidligt nok, så man kan sætte ind tidligere og mere effektivt, og
- at gøre en speciel indsats, der hindrer grupper med uhenigtsmæssig social adfærd, herunder [men altså ikke udelukkende, CB] kriminel adfærd, i at opstå og udvikle sig. (Det Kriminalpræventive Råd 1988: 5)

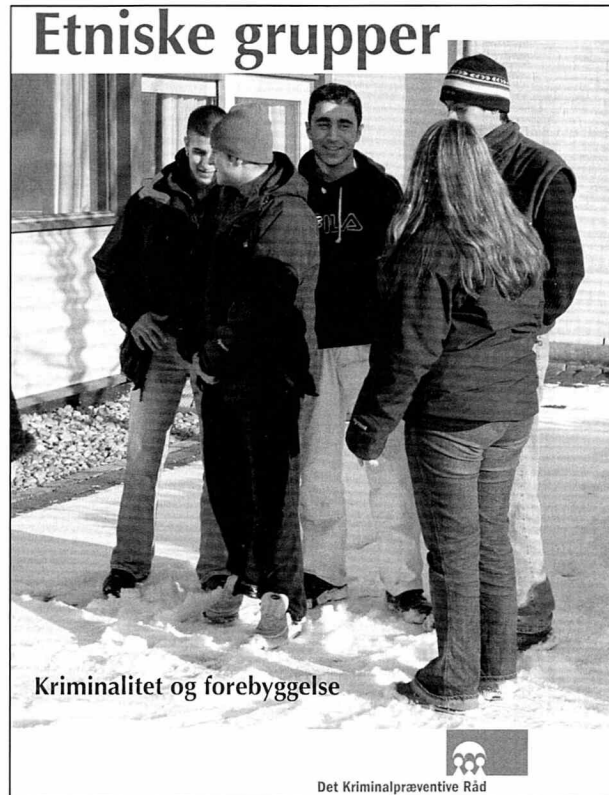
Citatets henvisning til den forebyggende indsats' tidlige dimension afslører, at foranstaltninger principielt ikke kunne iværksættes for tidligt.

De mere specifikke opgaver, som Det Kriminalpræventive Råd (1988: 8-9) foreslog varetaget i det lokale SSP-samarbejde, inkluderer: kortlægning af kriminalitet, dens årsager og sammenhæng med anden social adfærd; planlægning af indsats over for familie og børn; forebyggende foranstaltninger over for truede børn; opsøgende virksomhed/problemorienteret projektarbejde; information til børn og unge, til forældre og til befolkningen i almindelighed; oplysning om konkrete hjælpeforanstaltninger; inddragelse af børn og unge i planlægningen af kommunens fritidsforanstaltninger; samarbejde vedrørende beskæftigelsesmuligheder; kriminalpræventiv miljøplanlægning. Det er ikke meningen her at behandle alle disse områder. I stedet vil jeg fremdrage fire væsentlige forhold. For det første har indsatsen en generel dimension – den rettes mod børn, unge og deres familier generelt. For det andet udelukker dette ikke, at der kan iværksættes en særlig indsats mod specifikke grupper. For det tredje indgår SSP i et taktisk samspil med andre kriminalpræventive foranstaltninger (kriminalpræventiv orientering, miljøplanlægning), hvor grænserne for den ene og den anden indsats kan være svære at drage. Endelig er der, som jeg allerede har været inde på, tale om en udviskning af grænserne for, hvad der anbefales i kriminalitetsbekæmpelsens navn: Inddragelsen af social- og sundhedsforvaltning, skole- og fritidsforvaltning og politiet – men også af forældre og lokalsamfundet som sådan – er udtryk for en afvisning af simple monokausale tilgange til kriminalitetsproblemet, som i stedet søges håndteret gennem et biopolitisk maskineri, der tilstræber en gennemgribende regulering af børn og unges hele liv.

Det skal afslutningsvis nævnes, at SSP-samarbejdet både har mødt stor tilslutning og heftig kritik. Tilslutningen kan iagttages på det praktiske plan, idet langt hovedparten af de danske kommuner har oprettet SSP-samarbejder. Det er altså en foranstaltning, som der i praksis er investeret megen energi i. Kritikken har især hæftet sig ved det forvaltningsretligt problematiske i, at SSP-samarbejdet foreskriver en informationsoverførsel mellem myndigheder, der måske ikke er berettigede til at udlevere personoplysninger til hinanden (se fx Koch 1988).

V

Det Kriminalpræventive Råd har lige fra sin begyndelse fokuseret på materielt-rumlige aspekter af kriminalpræventionen. I 1975 fremførtes det fx, at "nært beslægtede med de sociale forebyggen-

På en historisk set ironisk måde er noget der minder om fortidens racesnak i forbindelse med kriminalprævention dukket op sammen med det nye danske samfunds især muslimske etniske minoriteter. Mens "rene" danske risiko-unge begrebsfastsættes inden for "den negative sociale arvs" og omsorgssvigtets sprogbrug, har de "etniske grupper" fået deres eget etniske forebyggelsesfokus udenfor den sociale horisonts og deprivations rammer.

Det Kriminalpræventive Råd har fra sin begyndelse fokuseret på materielt-rumlige aspekter af kriminalpræventionen såsom fysisk miljøplanlægning og byplanlægning. Der kan f.ex. være tale om anbefalinger af, hvordan man konstruerer overskuelige miljøer med lav eller ingen beplantning, synlige stier mv. Billedet er benyttet som forsideillustration på Merete Watt Boolsens rapport "Kriminalpræventive evalueringer af projekterne i "Mere trygge byer"" (2004).

de foranstaltninger (SSP-samarbejdet) var den fysiske miljøplanlægning og byplanlægning" (Det Kriminalpræventive Råd 1992: 7). Faktisk blev den fysiske side hurtigt indskrevet i dele af den kriminalpræventive orientering, hvilket rådets håndbog om "teknisk sikring" er et eksempel på (Det Kriminalpræventive Råd 1978). Bogen gav en detaljeret vejledning i fordele og ulemper ved bestemte låsetyper, dørkarme, hængsler, tagkonstruktioner, vinduer etc. Der er i det hele taget brugt mange kræfter på tekniske anbefalinger, hvilket rent organisatorisk har været samlet under Det Kriminalpræventive Råds Tekniske Sikringsudvalg. Udvalgets arbejde har udmøntet sig i tiltag til mærkning af objekter ("Operation mærkning") og i deciderede bygningsnormer for teknisk forebyggelse af vold, hærværk og indbrud. I det følgende skal det dog handle om de

overvejelser, rådet har gjort sig i relation til den såkaldt kriminalpræventive miljøplanlægning, som på en særegen facon kombinerer promoveringen af fysiske og sociale teknologier, og hvor det handler om gennem gestaltningen af det fysiske rum at understøtte sociale fællesskaber. Dette menes at forebygge kriminalitet og/eller angst for kriminalitet (hvilket tilskrives en med den almindelige kriminalprævention ligeværdig betydning).

Et af de afgørende bidrag til den kriminalpræventive miljøplanlægningsindsats er rådets notat nr. 13 om *Kriminalpræventive overvejelser om miljøplanlægning* fra 1984, som blev karakteriseret som "det principielle grundlag for arbejdet med kriminalpræventive nærmiljø-foranstaltninger" (Det Kriminalpræventive Råd 1984: i). Et af omdrejningspunkterne for notatet var den kraftige stigning i den registrere-

de kriminalitet i 1960'erne, som blev iagttaget ud fra en særlig synsvinkel: dens rumlige situering. Der var ikke bare tale om, at kriminaliteten steg; den steg frem for alt i boligområderne. På baggrund heraf konkluderede rådet, at:

Fra en kriminalpræventiv synsvinkel er det på baggrund af denne kriminalitetsudvikling mest nærliggende at gøre nærmiljøet til genstand for opmærksomheden. Kriminalitetsbekæmpelsen må i første række ske ved at rette søgelyset mod de levevilkår, hvorunder mennesker lever og virker, og de forhold, som kan antages (indirekte) at være kriminalitets-udløsende. (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 9)

I notatet identificeredes en række "nærmiljøproblemer", som hævdedes at korrelerede med samfundsudviklingen. Dernæst præsenteredes forskellige kriminalpræventive miljøplanlægningsløsninger. I det følgende vil jeg se nærmere på nogle af disse problemer og de tilhørende løsningsforslag, som de præsenteres i notatet, og som de forekommer i senere publikationer fra Det Kriminalpræventive Råd. Et af de identificerede problemer omhandler "funktionsopdelt lokalisering", altså det forhold at nogle områder ligger øde hen på bestemte tidspunkter af døgnet. Dette menes både at svække den uformelle sociale kontrol – der forekommer ikke mange mennesker tilfældigt, som ved deres blotte tilstedeværelse kan virke kriminalitetsforebyggende – og at øge angsten for kriminalitet. Problemet viser sig fx i parcelhuskvarterer om dagen og i butiks- og forretningsområder om aftenen/natten. Derfor anbefaler rådet, at der bevares privatboliger i butiks- og forretningsområder, og at den utryghed, som øde lokaliteter måtte frembringe, reduceres gennem belysning,³⁾ gennem prioritering af fodgængere og cyklister frem for bilister, da sidstnævnte bidrager mindre til gadens liv (de forsvinder simpelt hen for hurtigt fra lokaliteten), samt ved at placere busstoppesteder mv. tæt på bebyggelser og gadenet (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 49-50). Relateret hertil er anbefalinger af konstruktionen af overskuelige miljøer: glasfacader, lav beplantning, synlige stier etc., som både gør det svært for potentielle gerningsmænd at

skjule sig, og som øger beboernes mulighed for at overvåge, hvad der foregår i området (se fx Det Kriminalpræventive Råd 1996; 2001b). I kombination med den kriminalpræventive belysning peger fordringen om åbne, overskuelige rum på et gensyn med Benthams panoptiske princip, sådan som det beskrives i Foucaults studie af *Overvågning og straf* (2002). Også i den aktuelle kriminalprævention bliver synlighed en afgørende magtteknologisk foranstaltning, hvor individer skal ledes i kraft af lysets passager. Til forskel fra Benthams model er asymmetrien i de fås iagttagelse af de mange imidlertid transformeret, således at arkitekturen og det rumlige design nu skal muliggøre de manges iagttagelse af de få.

Et andet problemfelt vedrører tilhørsforhold: "tilhørsforholdet til de nære omgivelser er en forudsætning for tryghed og ansvarlighed. Er tilhørsforholdet svagt, opstår snarere følelsen af magtesløshed, ligegyldighed eller måske direkte fjendtlig, aggressiv holdning til omgivelserne" (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 12). Ræsonnementet er, at uden et stærkt tilhørsforhold til sit nærmiljø, sit lokalsamfund, vil man have en større risiko for at begå kriminalitet. Dette hævdes især at gøre sig gældende i "identitetsløse" nærmiljøer, herunder ensartede, anonyme blokke og boligkarréer med uattraktive fællesarealer. I sådanne tilfælde "føles intet ansvar for bygninger og fællesarealer" (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 13). Som tiltag, der på forskellig vis kan skabe og understøtte tilhørsforholdet, identiteten mv., anbefaler rådet brugen af grænsemærker – "f.eks. i form af porte, beplantninger eller skilte" (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 39) – således at det fremgår klarere, hvad der hører til hvad og hvem. Den herigennem udtrykte rationalitet tilføjer, at selve grænsedragningen i sin skelnen mellem indenfor og udenfor bidrager til den interne identitetsskabelse. Denne indsats indgår i et strategisk spil med styrkelsen af den såkaldte "områdebevidsthed":

Den psykologiske kerne i det, man kalder for områdebevidsthed, er beboernes 'ejer'-følelser over for boligområdet som sådant, således at de behandler det på en måde, der tyde-

ligt viser, at de tager vare på det og beskytter det mod overgreb. De føler ansvar for området og dermed ret til at kontrollere, hvad der foregår. (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 40)

Gennem grænsedragningerne, gennem markeringerne af indenfor og udenfor, tilvejebringes ifølge rådet det fysisk-materielle grundlag for forestillingen om besiddelse og råderet og dermed også for ansvaret for det, der besiddes.

Som et andet fællesskabsfremmende element anbefales konstruktionen af attraktive fællesarealer. Det kan være i form af fælleslokaler til fællesspisning mv., skabelsen af "halvoffentlige" og "halvprivate overgangszoner", fx forhaver, mellem private boliger og decideret offentlige rum, sådan at overgangen føles blidere, og kontakter lettere kan etableres. Også borde og bænke ved indgangspartier hævdes at kunne bidrage til spontane møder og dermed til den fælles identitetsdannelse og til kriminalpræventionen (jf. Det Kriminalpræventive Råd 2001b: 22-23). Betydningen af attraktive lokaliteter understreges desuden af, at Det Kriminalpræventive Råd etablerer en forbindelse mellem forfaldne og grimme områder på den ene side og utryghed og kriminalitet på den anden (sml. Wilson/Kelling 1982). Fx hedder det, at "[d]et er rimeligt at antage, at fornemmelsen af utryghed er større i boligområder, der trænger til renovering, end i områder der fremstår smukke og vedligeholdte" (Det Kriminalpræventive Råd 2001b:4). Og andetsteds: "Omfanget af kriminalitet og især hærværk forøges i områder i forfald" (Det Kriminalpræventive Råd 1996: 20). Af samme grund anbefaler rådet, at beboere i etageejendomme bør udsmykke deres opgange – æstetikken bliver her medium for kriminalpræventionen.⁴⁾ I forbindelse med diskussionen af fællesarealer frarådes endelig for høje etagebyggerier, da det "er påvist, at beboere i lave bebyggelser (og i de nederste etager) tilbringer mere tid udendørs på fællesarealer og i det hele taget bruger fællesanlæggene mere; de fysiske og psykologiske barrierer er mindre" (Det Kriminalpræventive Råd 1984: 46). Bygger man for højt, hævdes man altså i praksis at ekskludere beboer-

ne på de øvre etager i at deltage aktivt i det fælles sociale liv.⁵⁾

Det er afgørende i disse anbefalinger, at kriminalpræventionen sammenkædes med en promovning af lokalsamfundet. Den grundlæggende tanke er, dels at individer bygger deres identitet på tilknytningen til lokale fællesskaber, dels at disse lokalsamfund har været udsat for et gevaldigt pres under (sen)moderniteten, og at det derfor handler om at genoprette dem. Styrkelsen af lokalsamfundet menes følgelig at styrke individerne, hvilket på sin side hævdes at reducere kriminaliteten.

VI

Forestillingen om kriminalprævention er frem for alt interessant, fordi den tilbyder sig som en figur, man ikke kan være uenig i eller argumentere imod. Lige så indlysende det kan forekomme, at lovovertrædere skal straffes, hvis de af egen fri vilje bryder loven, og at syge kriminelle skal behandles, mindst lige så evident synes det, at det er bedre at forebygge kriminalitet end efterfølgende at sanktionere. Hertil kommer, at kriminalpræventionen qua sin forebyggende karakter synes at besidde en fordel, som hverken straf eller behandling rummer. Hvor disse reaktioner nemlig selv hævdes at producere ny kriminalitet (gennem stigmatisering, læring fra kriminel til kriminel osv.) – og altså bidrager til det problem, de er sat i verden for at løse – da fremstår velproportioneret kriminalprævention som et styringsteoretisk columbusæg (sml. Schmidt/Kristensen 1986: 199). I denne afsluttende del af artiklen vil jeg samle op på tre af de anbefalinger til kriminalpræventiv regulering, som er beskrevet ovenfor, og på baggrund heraf diskutere spørgsmålet om kriminalpræventionens grænser – for ligger der i den profylatiske fornuft overhovedet en mulighed for overskridelse, exces, eller kender kriminalpræventionen principielt ingen grænser for sin styring? Som det vil fremgå, forekommer det mig, at forestillingen om kriminalprævention udviser træk, som gør det rimeligt at karakterisere den som en tendentielt totalitær biopolitisk bestræbelse.

Den første af de kriminalpræventive anbefalinger, der her skal drages frem på

ny, omhandler *kriminalpræventiv orientering og SSP-samarbejde*. I den kriminalpræventive orientering og SSP-samarbejdet drejer det sig om forslag til forebyggelse, hvor skolen og familien udgør relæer eller krumtappe for styringen af børn og unges adfærd. Særligt tre forhold påkalder sig interesse. For det første retter indsatsen sig ikke kun mod kriminalitet som sådan, men mod alle de faresignaler der måtte pege i retning af kriminalitet og anden asocial adfærd, hvorfor indsatsområdet åbnes i ekstrem grad. Dernæst skal der gennem det lokale SSP-samarbejde ske en koordinering af den forebyggende indsats på myndighedsniveau, hvorved perspektiver sammenkædes, som i udgangspunktet har en meget forskellig tilgang til kriminalitet: på den ene side politiets, hvis relation er direkte, og på den anden skolens og social- og sundhedsforvaltningens, hvor der normalt kun er en indirekte forbindelse til kriminalitet, men hvor der ikke desto mindre foretages en kobling i de kriminalpræventive forskrifter. Denne sammenkobling og grænsenedbrydning mellem skole, sundhed og kriminalitet er endelig helt eksplicit udhamret i den sammenfletning af sundhedsfremme og kriminalprævention, som etableres gennem figuren om 'det gode liv'. Når sundhed i bredeste forstand inkluderes i vurderingen af risikoen for kriminalitet, da åbnes ikke blot for et helt nyt vidensfelt af principiel kriminologisk interesse, men også for et uendeligt interventionsrum. Den kriminalitetsforebyggende indsats synes her at være uden grænser, da den principielt kan rettes mod ethvert aspekt, som forbinder individer med en usund livsførelse.

Det næste kriminalpræventive fikspunkt angår *designet af fysisk rum*. Her påstås kriminalitet ikke blot at kunne forebygges gennem bedre fysiske barrierer, såsom låsesystemer, gitre mv. Det interessante ved kriminalpræventionen er i højere grad bestræbelsen på gennem rumlige gestaltninger simultant at regulere tid og rum, nemlig flows, bevægelser og rytmer, der i kraft af en formning af rummet menes at kunne blive styret i omfang, hastighed og intensitet. Et eksempel på dette kan iagttages på de københavnske metro-

stationer, hvor der ikke findes bænke, men kun gelændere at læne sig op ad. "Derved håber man at undgå opholdspladser for folk med bistaspony og guldbajere" (Møller 2002: 1). Individer skal altså ledes gennem og bort fra rummet, hvorved både sandsynligheden og frygten for kriminalitet menes at falde. Mens dele af denne rumlige magt-teknologi sigter på at bortlede individer fra objekter, som kunne gøres til genstand for kriminalitet, tilstræber en lige så vigtig del at regulere interaktioner mellem individer. Eller mere præcist: Formålet med flere anbefalinger af rumlige gestaltninger er at undgå, at visse typer af interaktioner overhovedet finder sted.⁶⁾ Og når dette er strategien, når målet er at forebygge muligheden for interaktioner, som *kunne* resultere i kriminalitet, da bliver det igen svært at fastsætte grænserne for den kriminalpræventive indsats, for åbnes der ikke også her for et principielt endeløst projekt?

Den tredje og sidste af de kriminalpræventive anbefalinger, jeg vil samle op på, angår *lokalsamfundets status* i den kriminalpræventive miljøplanlægning. Pointen med det lokale fællesskab er at tilvejebringe en integration af individerne, som i det moderne samfund hævdes at være særlig udsatte for rodløshed, meningsløshed mv., og denne integration om fælles værdier og fælles ansvar menes at virke kriminalitetsforebyggende. De teknologiske midler til fremme af lokalsamfundet rummer et intimt samspil mellem fysisk og social planlægning, hvor styringen af det fysisk-materielle rum antages at bidrage til styrkelsen af det sociale rum – lokalsamfundets lokale fællesskab.

John Pløger beskriver fællesskabstanken i byplanlægningen som en "utopisk idé" (Pløger 2002: 2). Accepterer man den tyske sociolog Niklas Luhmanns diagnose af det moderne samfund som funktionelt differentieret – dvs. opdelt i en række sideordnede systemer for ret, politik, kunst, videnskab osv. – forekommer bestræbelsen på at binde individer til lokale fællesskaber da også utopisk, for den synes at se stort på forskellighed, altså på at folks værdier og livsførelse ikke kan indpasses i planlagte rammer og programmer. Er man tilmed normativ tilhænger af den funktionelle differenti-

Designet af det offentlige fysiske rum er ét blandt flere kriminalpræventive fikspunkter. F.ex. findes der ikke bænke på de nye københavnske Metro-stationer, men kun gelændere at læne sig op ad. Hvorved man angiveligt skulle undgå at stationerne udvikler sig til "opholdspladser for folk med bilstandspony og guldbajere".

ering – hvilket Luhmann er, da denne differentieringsform er et bolværk mod totalitære samfundsorganiseringer – kan forestillingen om lokale fællesskaber iagttages som en farlig utopi, idet den synes at tvinge en identitet ned over den diversitet, som præger de enkelte individers værdier, livsførelse mv. Promoveringen af lokalsamfundet svarer således til genindførelsen af en segmentær differentieringsform – altså en opdeling af samfundet i mindre selvstyrende enheder, som varetager alle individernes behov – der skal virke som modvægt til, men også parasitært på, den funktionelle differentiering. Dette har ikke mindst implikationer for forståelsen af det enkelte individs individualitet. I det segmentært differentierede samfund defineres individet ved sin tilslutning til en bestemt kaste, klan e.l. Heroverfor frigør det moderne samfunds funktionelt differentierede orden individet, idet den blot delvise

og momentane tilknytning til de forskellige funktionssystemer giver individet mulighed for på egen hånd at definere sin individualitet (Luhmann 1989). Selv om denne mulighed naturligvis også kan udlægges som en byrde, vil jeg her hæfte mig ved, at promoveringen af det forpligtende fællesskab truer med at trække den funktionelle logiks fordele tilbage. Gevinsten ved opdelingen i adskilte systemer trues ganske enkelt af ambitionen om at dyrke identiteten i lokalsamfundet, og frisættelsen af individet trues af det moralske krav om binding til det promoverede fællesskab.

Det er dog ikke udelukkende disse pointer, der får mig til at hævde, at forestillingen om kriminalprævention synes knyttet til totalitære bestræbelser. Afgørende for denne påstand er i lige så høj grad implikationerne af den form for magt, som den profylaktiske intervention sætter i

scene. Til at forstå det brud, den forebyggende magt indstifter, kan man hente inspiration i en glimrende analyse af Robert Castel (1991). Castel beskæftiger sig med præventive teknikker generelt, hvilket dog ikke udelukker, at de forskydninger, han beskriver, også kan fremhæves til illustration af den aktuelle danske kriminalprævention. Castel opererer med en sondring mellem farlighed og risiko, som han bruger til at diagnosticere transformationen fra tidligere præventive foranstaltninger til vore dages anbefalinger. De forebyggende teknikker, der blev foreskrevet i begyndelsen af det 20. århundrede, tog udgangspunkt i forestillingen om farlige individer. Farlighed var her dybest set et spørgsmål om iboende egenskaber ved en konkret person eller gruppe af personer, selv om disse egenskaber måske forblev latente. Eksemplarisk for denne form for farlighed er Lombrosos figur om den fødte kriminelle, en figur som på én og samme tid tilskrev det pågældende individ en særlig ontologisk status (farlig, kriminel) og fremhævede en sandsynlighed for individets konkrete fremtidige adfærd (farlig, kriminel). Ontologi og sandsynlighedsprojektion, nutid og fremtid var kort sagt sammenfaldende (sml. Castel 1991: 283). Forebyggelse af kriminalitet tog i denne optik primært form af indespærring (evt. kombineret med moralsk opdragelse). Heroverfor udgjorde eugenik og sterilisation/ kastration mere radikale tilgange til kriminalprævention. Selv om udgangspunktet også her var den fare, som det enkelte individ repræsenterede, rakte hensigten med forebyggelsesforanstaltningerne langt ud over den konkrete person. De sigtede frem for alt på racen og de kommende generationer (Castel 1991: 285).

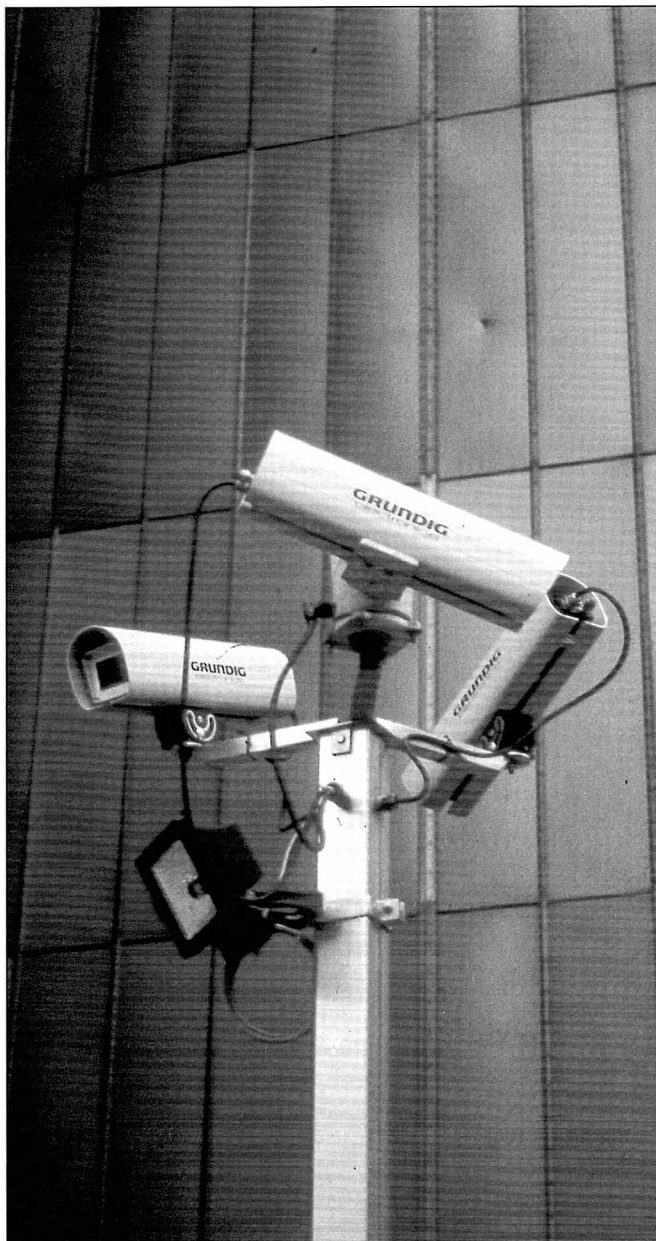
Det er denne forståelse af farlighed, knyttet til konkrete individer, som ifølge Castel er undergået en transformation siden 1970'erne. Afgørende for denne bevægelse er, siger han, at risikobegrebet er blevet løsrevet fra den individbundne farlighed:

A risk does not arise from the presence of particular precise danger embodied in a concrete individual or group. It is the effect of a combination of abstract *factors* which render more or less probable the occurrence of undesirable modes of behaviour. (Castel 1991: 287)

Den identificerede forskydning fra individuel farlighed til risikabel situation har ifølge Castel store implikationer:

this generalization which indicates the shift from dangerousness to risk entails a potentially infinite multiplication of the possibilities for intervention. For what situation is there of which one can be certain that it harbours no risk, no uncontrollable or unpredictable chance feature?

FOTO: STEFAN RINK

Moderne kriminalpræventions tanke om grænseløs intervention kan ses afspejles i en stadig mere udbredt videoovervågning af befolkningen – og en dermed afledt biopolitisk effekt, som med Foucaults ord er "to structure the possible field of action of others."

The modern ideologies of prevention are over-arched by a grandiose technocratic rationalizing dream of absolute control of the accidental, understood as the irruption of the unpredictable. (Castel 1991: 289)

Det er denne mulighed for *grænseløs intervention*, som idéen om kriminalprævention installerer. I kriminalpræventionens navn kan snart sagt ethvert aspekt af livet reguleres. Intet er for småt, alt rummer en potentiel risiko, som kan legitimere styring. Og denne tilrettelægges tilmed eksplicit som en helhedsindsats, der på én og samme tid omfatter oplysning, myndighedsoverskridende samarbejde, gestaltning af fysisk rum, sundhedsfremme, promovering af lokale fællesskaber etc. Kriminalprævention kan helt igennem betragtes som magtudøvelse, da ambitionen præcis er "to structure the possible field of action of others" (Foucault 1982: 221). Og det er i høj grad en form for biopolitisk magt, eftersom den kriminalitetsforebyggende indsats tilstræber en styring af livsformer, livsstile, sundhed, bevægelser osv. – kort sagt alle dimensioner af det levende liv. Forestillingen om kriminalprævention knytter sig derfor til en principielt altomfattende og grænsenedbrydende magt: en *tendentielt totalitær biopolitisk magt*. Dette understreges også i Lars-Henrik Schmidt og Jens Erik Kristensens analyse af "Den forebyggende tanke" (1988), hvor de henviser eksplicit til kriminalpræventive foranstaltninger:

Man gør et ideal ud af den perfekte orden, der på forhånd kontrollerer og forebygger sin egen mulige uorden. I al sin omsorg for vor tilværelses lurende farer og faldgruber bliver tankegangen derfor tendentielt *totalitær* – også selv når den f.eks. udfoldes i mere bløde former for 'netværksarbejde', samarbejder mellem skole, socialforvaltning og politi (SSP) o.lign. Den drejer sig nemlig i al abstrakthed om at kontrollere og regulere *mulige* adfærds- og eksistensformer og om at afskaffe de ukontrollable, før de er blevet til et problem. (Schmidt/Kristensen 1988: 58)

Indsatsen retter sig altså mod risikoen for kriminalitet, mod kriminalitetens allestedsnærværende potentialitet. Det, der

her er på færde, er en biopolitisk regulering, som umiddelbart synes mere trivial end den statsracistiske eugenik eller den biopolitiske tatovering, Agamben advarer mod. Spørgsmålet er dog, om ikke den biopolitiske kriminalprævention, som Det Kriminalpræventive Råd forfægter, er mindst lige så radikal som de øvrige former for kriminalpolitik – og om ikke den netop i kraft af sin trivialitet fortjener mindst lige så stor opmærksomhed.

Christian Borch er ph.d., post-doc., Sociologisk Institut, KU, Christian.Borch@sociology.ku.dk

LITTERATUR

- Agamben, Giorgio (2004): "Nej til den biopolitiske tatovering", *Lettre Internationale*, Nr. 3, marts: 3.
- Borch, Christian (2005): *Kriminalitet og magt. Kriminalitetsopfattelser i det 20. århundrede*. København: Forlaget politisk revy.
- Bruun, Viktor (1915): *Forbrydelse og Samfund. Social Sundhedspleje i Videnskab og Praksis*. København: Forlagt af V. Pios Boghandel.
- Castel, Robert (1991): "From dangerousness to risk", pp. 281-298 i Graham Burchell/Colin Gordon/Peter Miller (eds.), *The Foucault effect: studies in governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Christensen, Vagn (1989): "Et godt liv", pp. 47-50 i Det Kriminalpræventive Råd (red.), *Kan man være både ung og ansvarlig? Om ungdom, kriminalitet og forebyggelse*.
- Christiansen, Ulf/Erik B. Jantzen/Ole Kirkegaard (1996): *Forebyggelse af kriminalitet. En undersøgelse af seks boligområder i Københavns omegn. SBI-byplanlægning 72*. København: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Dansk Standard (2000): *Anvisning for teknisk forebyggelse af kriminalitet i bycentre og butikcentre. DS/INF 471*. København: Dansk Standard.
- Davis, Mike (1998 [1990]): *City of Quartz. Excavating the Future in Los Angeles*. London: Pimlico.
- Det Kriminalpræventive Råd (1978): *Kriminalpræventiv orientering; teknisk sikring*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1984): *Kriminalpræventive overvejelser om miljøplanlægning. Notat nr. 13*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1988): *Samarbejde i kommunerne mellem social- og sundhedsforvaltningen, skole- og fritidsforvaltningen og politiet*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1991a [1986]): *Kriminalpræventiv orientering. Idémappe. Bh. – 2. klasse. Regler*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1991b [1987]): *Kriminalpræventiv orientering. Idémappe. 3. – 5. klasse. Dit og mit*.

- Det Kriminalpræventive Råd (1992): *Redegørelse fra den af Forretningsudvalget nedsatte arbejdsgruppe vedrørende Det kriminalpræventive Råds mål og midler i 90-erne, udarbejdet oktober 1992*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1994): *Nabohjælp*.
- Det Kriminalpræventive Råd (1996): *Kriminalpræventiv boligprojektering. Boligplanlægning med tryghed og trivsel*.
- Det Kriminalpræventive Råd (2001a): *Årsberetning 2000*. København:
- Det Kriminalpræventive Råd (2001b): *Trygge Boligområder. Forslag til kriminalpræventiv renovering*.
- Foucault, Michel (1982): "The Subject and Power", pp. 208-226 i Hubert L. Dreyfus/Paul Rabinow (eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton: Harvester Press.
- Foucault, Michel (1994 [1976]): *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Foucault, Michel (2002 [1975]): *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. København: Det lille Forlag.
- Foucault, Michel (2003): "Society Must Be Defended". *Lectures at the Collège de France, 1975-76*. New York: Picador.
- Koch, Henning (1988): "Fra folkeviljen til folkepecen. Om tavshedspligten og SSP-samarbejdet", *Social Kritik*, nr. 1, 1. årg.: 33-40.
- Koch, Lene (1996): *Racehygiejne i Danmark 1920-56*. København: Gyldendal.
- Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning.
- Luhmann, Niklas (1989): "Individuum, Individualität, Individualismus", pp. 149-258 i *Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft. Band 3*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Møller, Henrik Sten (2002): "Arkitektur: Københavns betagende rum", *Politiken*, Kultur, 20. september: 1.
- Pløger, John (2002): "Fællesskab er en myte", interview med John Pløger af Pernille Stensgaard, *Weekendavisen*, 27. december, 1. sektion: 2.
- Schmidt, Lars-Henrik/Jens Erik Kristensen (1986): *Lys, luft og renlighed. Den moderne socialhygiejnes fødsel*. København: Akademisk Forlag.
- Schmidt, Lars-Henrik/Jens Erik Kristensen (1988): "Den forebyggende tanke", *Social Kritik*, Nr. 1, 1. årg.: 56-59.
- Sibley, David (1995): *Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West*. London, New York: Routledge.
- Steincke, Karl Kristian (1920): *Fremtidens Forsørgelsesvæsen. Oversigt over og Kritik af den samlede Forsørgelseslovgivning samt Betænkning og motiverede Forslag til en systematisk Nyordning. I. Almindelig Del*. København: J. H. Schultz.
- Wilson, James Q./George L. Kelling (1982): "Broken Windows", *The Atlantic Monthly*, March: 29-38.
- Wimmer, August (1909): *Degenererede Børn. Studier over sjælelige Udartningstilstande i Barnealderen*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- www.crimprev.dk/04b_u/42a.html (5. september 2004).

NOTER:

1. Artiklens analyser er baseret på bogen *Kriminalitet og magt. Kriminalitetsopfattelser i det 20. århundrede* (Borch 2005), hvor pointerne udfoldes yderligere.
2. Den overordnede racehygiejniske udvikling i Danmark er allerede glimrende behandlet af Lene Koch (1996), hvorfor jeg her vil nøjes med at anføre nogle få kriminalpolitiske aspekter.
3. Anbefalingen af kriminalpræventiv belysning er et gennemgående tema i miljøplanlægningen og anbefales i stort set alle sammenhænge. For at fremme brugen af kriminalpræventiv belysning begyndte rådet i 2000 at kåre "Årets udelysby" (Det Kriminalpræventive Råd 2001a: 42).
4. Dog er ikke enhver udsmykning velset. Dette gælder fx graffiti, som ifølge Det Kriminalpræventive Råd (2001b: 28) "signalerer uorden og lovløse tilstande".
5. En anden fællesskabsfremmende teknologi, som ikke begrænser sig til etageejendomme, er promovningen af projektet om "Nabohjælp", der i 1987 blev søsat under Udvalget for Taktisk kriminalpræventiv Rådgivning. Her anbefales det bl.a., at naboer ser efter hinandens huse/lejligheder, når beboerne er bortrejst på ferie. Men nabohjælp "er ikke kun et spørgsmål om hjælp i ferier. Også i dagligdagen kan et godt naboskab være til stor hjælp. Sørg for, at din nabo kender til jeres normale dagligdag – hvornår I går på arbejde, hvornår børnene kommer hjem fra skole o.s.v. Så vil din nabo være opmærksom, hvis der sker noget usædvanligt" (Det Kriminalpræventive Råd 1994: 3). Det skal i øvrigt understreges, at der findes adskillige eksempler på, at de forskellige forslag til kriminalpræventiv miljøplanlægning er blevet udmøntet i praktiske projekter. Dette gælder fx Sibeliusparken i Rødovre og Egebjerggård i Ballerup, som blev opført i 1980-1990'erne, og som begge blev konstrueret ud fra bl.a. kriminalpræventive hensyn (se fx Christiansen/Jantzen/Kirkegaard 1996).
6. De senere år har budt på mange forslag til, hvorledes uønskede interaktioner – og dermed muligheden for kriminalitet – kan forebygges. En præventiv foranstaltning er brugen af tv-overvågning. En anden teknik er afspilningen af kraftfuld opera på Københavns Hovedbanegård, hvilket tjener til at gøre visse indgangspartier uattraktive for narkomaner, hvorved frygten for kriminalitet og uorden tænkes reduceret. Samme styringsrationalitet er på spil i de anbefalinger til udformningen af toiletter i bycentre og butikcentre, som Dansk Standard har formuleret: "Toiletters udformning, valg af materialer og installationer bør så vidt muligt sikre, at toiletterne ikke kan anvendes som 'byttentraler' for fx stjålne effekter og narkotika. Løse loftplader, fritstående cisterner m.v. skaber gode vilkår for 'byttentral-funktionen'" (Dansk Standard 2000: 31). Med Sibley kan sådanne forslag tolkes som anbefalinger af en form for "spatial purification" (1995: 77), hvor afvigelser identificeres som problematiske eller ligefrem farlige og derfor søges bortledt. Jf. også Davis (1998: 230) om "spatial apartheid".